

Лесь БЕЛЕЙ

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України
вул. Грушевського, 4, м. Київ, 01001, Україна
Електронна пошта: beley@nas.gov.ua
<https://orcid.org/0000-0003-4094-6418>

Олександр РОВНЯК

Незалежний дослідник

ЗМІНА МОВНОЇ ПОВЕДІНКИ УКРАЇНЦІВ УНАСЛІДОК ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ

Стаття присвячена вивченню особливостей зміни мовної поведінки українців під впливом повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2022 року. Для дослідження проведено добровільне інтернет-анкетування (1520 респондентів з усіх регіонів України віком від 13 до 66+ років). Питання стосувалися суб'єктивного окреслення мовної поведінки до і після повномасштабного вторгнення, особливості перемикання кодів (українська і російська мови), ситуативного використання російської до та після вторгнення (з батьками, партнером/кою, власними дітьми, друзями, на роботі, у публічному просторі, з незнайомцями, у соцмережах) та споживання російськомовного контенту до і після вторгнення (російське телебачення, література, музика, фільми і серіали, блоги, а також українські російськомовні шоу, фільми, серіали, музика і блоги). Наступні питання стосувалися бажаної мовної поведінки в майбутньому, реакції оточення, випадків повернення до мовної поведінки з часів до вторгнення та труднощів при зміні мовної поведінки. Респонденти також вказували причини, які підштовхнули їх до зміни мовної поведінки, описували труднощі і ділилися додатковими спостереженнями. У статті проаналізовано результати дослідження і те, як змінюються різні показники залежно від статі, віку, регіонального походження та освіти респондентів. Додатково проаналізовано фактори досвіду переселення та бойових дій. Окрім звичайних статистичних підрахунків результатів анкетування, застосовано також модель економетричної пробіт-регресії для визначення, які чинники підсилюють і послаблюють імовірність зміни мовної поведінки на більш проукраїнську. Дослідження показало, що проукраїнський вектор домінує в усіх соціальних групах, які взяли участь в анкетуванні.

Ключові слова: мовний перехід, зворотній мовний перехід, перемикання кодів, двомовність, повномасштабна війна, пробіт-регресія.

Цитування: Белей Л., Ровняк О. Зміна мовної поведінки українців унаслідок повномасштабного вторгнення Росії в Україну. *Мовознавство*. 2023. № 5. С. 3–39. <https://doi.org/10.33190/0027-2833-332-2023-5-001>

Citation: Beley L., Rovnyak O. (2023). Zmina movnoi povedinky ukraintsv unaslidok povnomasshtabnoho vtorhnennia Rosii v Ukrainu [Changes in the language behavior of the Ukrainians caused by Russia's full-scale invasion]. *Movoznavstvo*, (5), 3–39. [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.33190/0027-2833-332-2023-5-001>

Стаття опублікована за ліцензією CC BY-SA 4.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>)

Мовна ситуація України після здобуття незалежності відзначалася складною постколоніальною структурою. Протягом радянського періоду влада докладала значних зусиль для русифікації України і для формування диглосії з «високою» російською та «низькою» українською мовами. Станом на 2001 рік, за даними перепису населення, українську вважали рідною 67,5% населення, а російську 29,6% [Всеукраїнський перепис населення 2001], хоча реальний рівень використання цих мов оцінити важко, оскільки він суттєво відрізнявся від декларативного поняття рідної мови. У найбільших містах, окрім Заходу України, домінувала російська, практикувалося активне перемикання кодів (з української на російську), інформаційний простір був заповнений російськомовним продуктом. Російська все ще мала інерційний постдиглосивний статус «високої мови» бізнесу, науки й культури.

Мовна ситуація повільно змінювалася: українська поступово відвоювала простір у шкільній освіті та інформаційному просторі, однак близькість української й російської, а також престижний статус останньої гальмували цей процес.

Постколоніальність тодішньої мовної ситуації досліджено і проаналізовано у праці «Мовна ситуація та статус мов в Україні: динаміка, проблеми, перспективи (соціологічний аналіз)» [Вишняк].

З початком Російсько-української війни у 2014 році мовна ситуація почала активніше змінюватися, однак у той період Росія вдало використовувала тактику проксі-війни і пропаганду: велика частина українського соціуму не сприймала тодішній етап війни як прямий конфлікт з Росією. Відкрите повномасштабне вторгнення РФ 2022 року мало зовсім інший ефект.

КМІС систематично проводив соціологічні дослідження мовної поведінки українців. Можна порівняти результати 2017 р. і кінця 2022 р. [Кулик] (див. табл. 1).

Таблиця 1

Зміна мовної поведінки українців за даними КМІС

Контекст	Тип мовної поведінки	2017, %	2022, %
Повсякденне життя	тільки або переважно українська	49	58
	тільки або переважно російська	26	15
	дві мови рівною мірою	25	24
Домашнє спілкування	тільки або переважно українська	51	62
	тільки або переважно російська	25	15
	дві мови рівною мірою	24	19
Публічний простір	тільки або переважно українська	43	68
	тільки або переважно російська	24	11
	дві мови рівною мірою	33	19

У повсякденному житті кількість білінгвів залишилася такою самою, натомість на 9% виросло число україномовних, і на 11% знизилася число російськомовних. Можна припустити, що відбулося перетікання з білінгвів до україномовних, і з російськомовних до білінгвів, хоча не виключене також перетікання з російськомовних до україномовних. У мовній поведінці

вдома видно скорочення не тільки російськомовності, але й білінгвізму, а в публічному просторі зміни найбільш кардинальні.

Репрезентативне дослідження КМІС (з похибкою у 2,4%) дає підстави припустити, що приблизно 10–20 % українців суттєво змінили свою мовну поведінку внаслідок повномасштабного вторгнення Росії.

Питання білінгвізму, перемикання кодів та зміни мовної поведінки належать до ключових у соціолінгвістиці. Їх досліджував цілий ряд учених [див.: Grosjean; Blanc; Bentahila; Wei; Kulick]. В українському контексті важливі теоретичні напрацювання щодо мовного переходу (language shift).

«Мовний перехід зазвичай відбувається протягом трьох поколінь. Перше — одномовне (мова 1), або двомовне з перевагою мови 1 над мовою 2, друге — варіативно двомовне (мова 1 і мова 2), третє двомовне з перевагою мови 2 або повністю одномовне (мова 2) <...>. Ціла низка факторів підсилює цей процес; основні — це зміна способу життя групи, що послаблює соціальні зв'язки (урбанізація, освіта), зміна у владних відносинах групи; негативне ставлення до стигматизованої мови меншини та її культури» [Blanc : 18]. Саме так відбувалося поступове зросійщення України (переважно в міському середовищі).

Мовний перехід вивчали з різних перспектив. Соціодемографічний макро-рівень розглядала А. Табуре-Келлер [Tabouret-Keller], соціопсихологічний — Р. Ландрі та ін. [Landry et al], етнографічний — С. Гал [Gal] та Д. Калік [Kulick].

Д. Фішман досліджував не тільки мовний перехід, але й зворотний мовний перехід (reversing language shift). Він розробив восьмиступеневу модель, що уможливорює повернення мови X, яку витіснила мова Y:

1. Відновлення мови X та освоєння її дорослим населенням.
2. Культурна взаємодія з використанням мови X, зокрема серед найстаршого покоління у спільноті.
3. Організація міжпоколінневих та демографічних комунікацій (дімсім'я-район), основа для передавання X як рідної мови між поколіннями.
4. Факультативне навчання мовою X для старшого та молодого поколінь.
5. Шкільне обов'язкове навчання мовою X, але під наглядом носіїв мови Y.
6. Регіональна сфера роботи (більша за район міста) для носіїв мов X і Y.
7. Локальні медіа та адміністративні послуги мовою X.
8. Освіта, робота, масмедіа та адміністративні послуги мовою X на загальнодержавному рівні [див. Fishman : 427].

Модель Д. Фішмана не зовсім релевантна для мовної ситуації України, оскільки українська давно пройшла всі 8 стадій, однак російська все одно домінувала в тих мовних спільнотах, у яких значна кількість людей задекларувала своєю рідною мовою українську.

Ключовим фактором зворотного мовного переходу на українську стала відкрита і жорстока агресія Росії, що спричинила втрату престижу російської мови, а іноді навіть її стигматизацію.

Також можна припустити, що в Україні паралельно відбуваються два процеси: зворотний мовний перехід русифікованих українців на рідну мову та перехід на українську тих, для кого російська була рідною (українці, русифіковані кілька поколінь тому, етнічні росіяни або вихідці з республік СРСР).

Щоб дослідити соціальну групу, яка змінила свою мовну поведінку, у серпні 2023 року ми провели власне анкетування під назвою «Зміна мовної поведінки під впливом повномасштабного вторгнення РФ», створене у Google Form і поширене у Facebook та Telegram. У ньому взяли участь 1520 респондентів, що походять з усіх регіонів України, переважно підконтрольних Києву (віковий діапазон від 13 до 66+ років).

В анкеті були три запитання, що стосувалися оцінки власної мовної поведінки — до вторгнення, після вторгнення і бажана мовна поведінка у майбутньому (див. рис. 1).

Рис. 1. Динаміка варіантів мовної поведінки

Результати опитування показали великий приріст повної україномовності (+31%), двомовності з переважанням української (+24%) і падіння двомовності з переважанням російської (-36%) та повної російськомовності (-18%). Водночас найбажанішою мовною поведінкою у майбутньому є повна україномовність. Двомовність з переважанням української не є бажаною навіть для тих, хто зараз її практикує (для кращого розуміння структури змін мовної поведінки див. рис. 2).

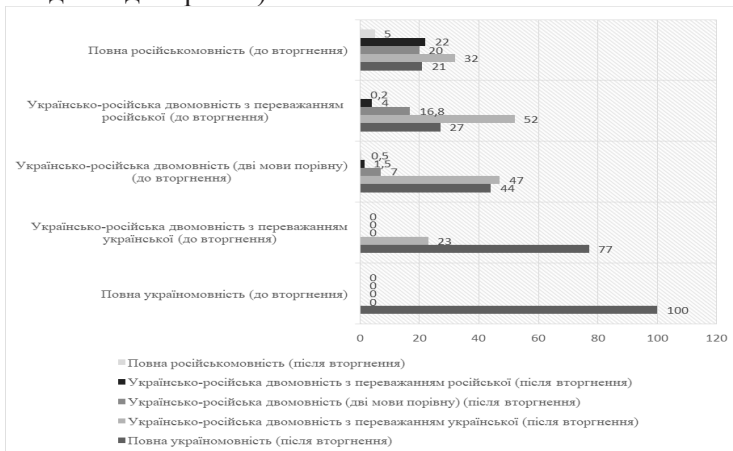

Рис. 2. Перетікання між групами мовної поведінки після повномасштабного вторгнення

Група повністю україномовних не змінила своєї мовної поведінки після вторгнення. Суттєва частка тих, хто практикували українсько-російську двомовність з переважанням української, перейшла на повну україномовність (23% зберегли цей варіант мовної поведінки після вторгнення). Група мовців, чия мовна поведінка визначає вживання двох мов рівною мірою, перейшла на повну україномовність та двомовність з переважанням української, 7% з цієї групи зберегли двомовність (дві мови порівну). З групи двомовності з переважанням російської найбільше перейшло на двомовність з переважанням української (52%), повну україномовність (27%) і на дві мови

порівню (17%); 4% зберегли мовну поведінку з часів до вторгнення. Група повної російськомовності перейшла переважно на інші варіанти двомовності, найбільше — на двомовність з переважанням української.

Наступні запитання анкети стосувалися особливості перемикання кодів до і після вторгнення (див. рис. 3). Були такі варіанти відповіді: «постійно говорю українською, навіть з російськомовними»; «переважно говорю українською, але переходжу з російськомовними на російську»; «переважно говорю російською, але переходжу з україномовними на українську» та «постійно говорю російською, навіть з україномовними».

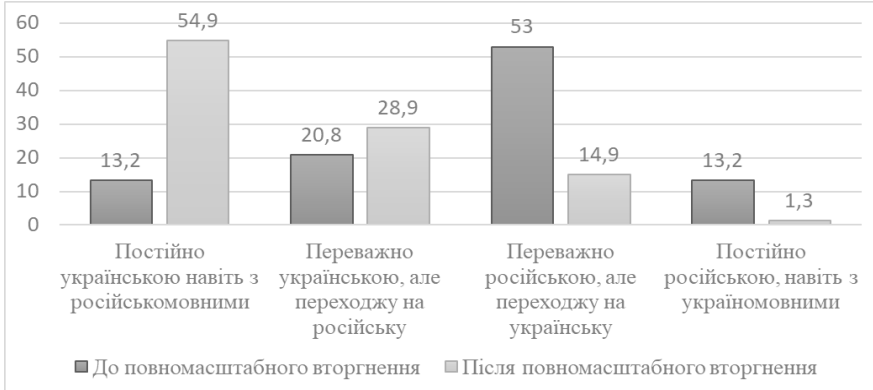

Рис. 3. Динаміка варіантів перемикання кодів

Варіант україномовності без перемикання на російську зріс на 42%. Так само драстично зменшилася практика російськомовності з перемиканням (-37%) і російськомовності без перемикання (-12%).

Як і у випадку з мовною поведінкою, україномовні без перемикання на російську зберегли свою модель після вторгнення. У групі україномовних з перемиканням 82% перейшли в україномовність без перемикання, а 17% не змінили моделі мовної поведінки. З групи російськомовних з перемиканням 42% перейшли у групу україномовних з перемиканням, а 38% у групу україномовних без перемикання і 20% зберегло модель перемикання кодів, яка їм була властива до вторгнення. З групи російськомовних без перемикання 36% перейшло в групу україномовних без перемикання, 35% — у групу російськомовних з перемиканням і 21% у групу україномовних з перемиканням; 8% — зберегли російськомовність без перемикання кодів.

Наведені цифри вказують на те, що зміна мовної поведінки відбувається не тільки за схемою «російськомовність — двомовність — україномовність», але також за схемою «російськомовність — україномовність», що свідчить про велику динамічність процесу (див. рис. 4).

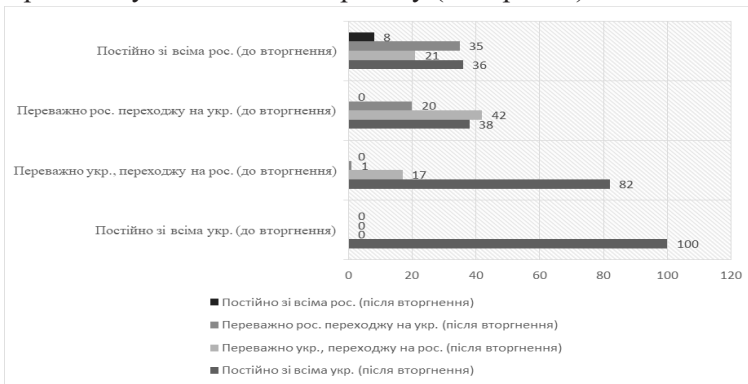

Рис. 4. Перетікання між варіантами перемикання кодів

До вторгнення російську найчастіше використовували з друзями, під час роботи, з чоловіком / дружиною / хлопцем / дівчиною (далі для зручності з партнером/-кою), з батьками, у публічному просторі та з незнайомцями.

Після вторгнення використання російської істотно зменшилося в усіх комунікаційних ситуаціях, однак найчастіше нею послуговуються у спілкуванні з батьками, друзями, партнером/-кою (див.рис. 5).

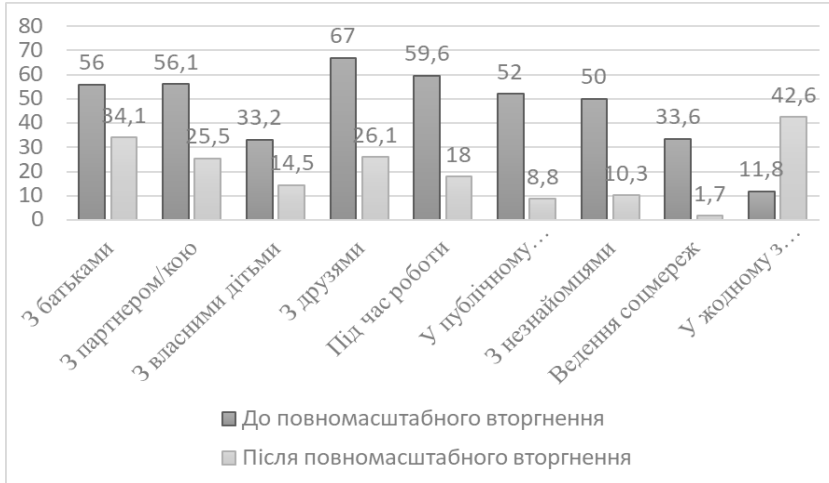

Рис. 5. Випадки використання російської

До вторгнення найпопулярнішим серед респондентів був український російськомовний YouTube і блоги, українські російськомовні пісні, російський YouTube і блоги, українські російськомовні фільми, шоу і серіали та російська музика й література.

Після вторгнення різко скоротилося споживання всього російськомовного контенту. Певну популярність зберегли тільки український російськомовний YouTube і блоги(див. рис. 6).

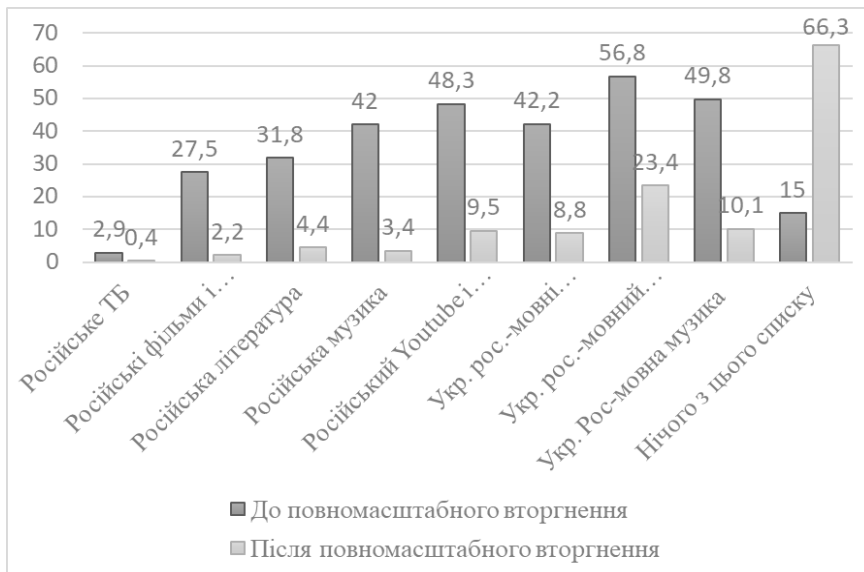

Рис. 6. Споживання російськомовного контенту

Наступні запитання стосувалися реакції оточення на зміну мовної поведінки респондентів (див. табл. 2).

Таблиця 2

Реакція оточення на зміну мовної поведінки	
Реакція	%
Повністю позитивно	59,3
Переважно позитивно, але декому не сподобалось	23
Нейтрально	16,8
Переважно негативно, але декому сподобалось	1
Повністю негативно	0

Оточення респондентів сприйняло зміни переважно повністю позитивно, хоча були і негативні реакції. Значна кількість респондентів отримала нейтральну реакцію. Однозначно негативних реакцій не було.

20% респондентів відзначили, що після повномасштабного вторгнення у них бували повернення до мовної поведінки, яку вони практикували до вторгнення. 39% мали труднощі при зміні мовної поведінки.

Далі проаналізуємо, як різняться наведені показники, залежно від різних параметрів. Оцінки власної мовної поведінки та моделі перемикання кодів до і після вторгнення подібні у чоловіків і жінок. Певні відмінності є у ситуативному використанні російської. До вторгнення 37% жінок і 29% чоловіків спілкувалися російською з власними дітьми і 65% чоловіків і 55% жінок під час роботи. Сторінки в соцмережах російською вели 36% жінок і 30% чоловіків. По 12% чоловіків і жінок не використовували російську в жодному із запропонованих варіантів (див. табл. 3).

Таблиця 3

Відмінності за статтю		Чол., %	Жін., %
Мовна поведінка до 24 лютого 2022 року	Повна україномовність	12	12
	Українсько-російська двомовність з переважанням української	13	13
	Українсько-російська двомовність (дві мови порівну)	12	15
	Українсько-російська двомовність з переважанням російської	43	42
	Повна російськомовність	20	18
Мовна поведінка після 24 лютого 2022 року	Повна україномовність	41	46
	Українсько-російська двомовність з переважанням української	38	36
	Українсько-російська двомовність (дві мови порівну)	12	12
	Українсько-російська двомовність з переважанням російської	7	5
	Повна російськомовність	2	0,7

Модель перемикання кодів до 24 лютого	Я постійно зі всіма говорив(ла) українською (навіть з російськомовними)	14	13
	Я переважно говорив(ла) українською, але якщо хтось говорив російською, я переходив(ла) на цю мову	18	23
	Я переважно говорив(ла) російською, але якщо хтось говорив українською, я переходив(ла) на цю мову	53	53
	Я постійно зі всіма говорив(ла) російською (навіть з україномовними)	15	11
	Я постійно зі всіма говорю українською (навіть з російськомовними)	52	57
Модель перемикання кодів після 24 лютого	Я переважно говорю українською, але якщо хтось говорить російською, я переходжу на цю мову	30	29
	Я переважно говорю російською, але якщо хтось говорить українською, я переходжу на цю мову	17	13
	Я постійно зі всіма говорю російською (навіть з україномовними)	1	1
Ситуації використання російської до вторгнення	З батьками	57	56
	З чоловіком / дружиною / хлопцем / дівчиною	57	56
	З власними дітьми	29	37
	З друзями	67	67
	Під час роботи	65	55
	У публічному просторі	52	51
	З незнайомцями	51	49
	Вів(вела) російською профілі в соцмережах	30	36
	У жодній з перерахованих	12	12

	З батьками	36	32
	З чоловіком / дружиною / хлопцем / дівчиною	26	25
	З власними дітьми	13	16
Ситуації використання російської після вторгнення	З друзями	27	25
	Під час роботи	24	14
	У публічному просторі	10	8
	З незнайомцями	11	10
	Вів(вела) російською профілі в соцмережах	2	2
	У жодній з перерахованих	40	45
	Російське телебачення	3	3
Споживання російського контенту до вторгнення	Російські фільми та серіали	25	30
	Російська література	29	34
	Російська музика	45	40
	Російський YouTube та блоги	59	40
	Українські російськомовні фільми, шоу, серіали	38	45
	Український російськомовний YouTube і блоги	64	51
	Українські російськомовні пісні	48	51
	Нічого з цього списку	13	17
	Російське телебачення	0,3	0,5
	Російські фільми та серіали	2	2
Споживання російського контенту після вторгнення	Російська література	5	4
	Російська музика	5	2
	Російський YouTube та блоги	13	7
	Українські російськомовні фільми, шоу, серіали	10	8
	Український російськомовний YouTube і блоги	33	16
	Українські російськомовні пісні	12	9
	Нічого з цього списку	58	73
Повернення до мовної поведінки з часів до вторгнення	Так	20	20
	Ні	80	80
Бажана мовна поведінка у майбутньому	Повна україномовність	82	82
	Українсько-російська двомовність з переважанням української	13	15
	Українсько-російська двомовність (дві мови порівну)	4	3
	Українсько-російська двомовність з переважанням російської	0,6	0,4
	Повна російськомовність	1,03	0,35

Реакція оточення на зміну мовної поведінки	Повністю позитивно	59	59
	Переважно позитивно, але декому не сподобалось	21	25
	Нейтрально	18	16
	Переважно негативно, але декому сподобалось	1,2	0,8
	Повністю негативно	0	0
Наявність труднощів при зміні мовної поведінки	Так	35	42
	Ні	65	58

Після вторгнення ці самі показники зменшилися: з дітьми російську використовують 16% жінок і 13% чоловіків; під час роботи — 24% чоловіків і 14% жінок. У соцмережах ситуація вирівнялася: чоловіки і жінки — по 2%. Відповідь «у жодному з перерахованих варіантів» дало на 5% більше жінок, ніж чоловіків (40% і 45% відповідно).

До вторгнення чоловіки слухали більше російської музики, переглядали більше російського YouTube та українського російськомовного YouTube, ніж жінки (45%, 59%, 64% проти 40%, 40%, 51%). Натомість жінки віддавали перевагу російським фільмам та серіалам, російській літературі та українським російськомовним фільмам і серіалам (30%, 34%, 45%, проти 25%, 29%, 38%). Ніякого російськомовного контенту не споживало 13% чоловіків та 17% жінок.

Після вторгнення значно більше чоловіків продовжує переглядати російськомовний український YouTube (33% проти 16%). Також суттєво відрізняються показники повної відмови від російськомовного контенту: чоловіки — 58%, жінки 73%. Так само є відмінність у наявності труднощів під час зміни мовної поведінки: ствердну відповідь дало 35% чоловіків і 42% жінок.

Наведені цифри дають підстави припустити, що жінки дещо більшою мірою схильні до зміни мовної поведінки, ніж чоловіки, також у них виникає більше труднощів.

До вторгнення Росії в Україну найбільш русифікованою була наймолодша вікова група: повна україномовність 9%, повна російськомовність 45% (в інших групах повна російськомовність 12–29%). Двомовність з переважанням російської була характерна для вікових груп з 36 до 66+: 40–50% (у групах 13–25 р. — 27–30%) (див табл. 4).

Таблиця 4

Мовна поведінка респондентів різного віку		13-17 р., %	18-25 р., %	26-35 р., %	36-45 р., %	46-55 р., %	56-65 р., %	66+ р., %
Мовна поведінка до 24 лютого 2022 року	Повна україномовність	9	23	14	9	13	8	21
	Українсько-російська двомовність з переважанням української	0	14	10	15	15	16	0
	Українсько-російська двомовність (дві мови порівну)	19	7	11	15	14	20	0
	Українсько-російська двомовність з переважанням російської	27	30	40	42	45	44	50
	Повна російськомовність	45	26	25	19	13	12	29
Мовна поведінка після 24 лютого 2022 року	Повна україномовність	55	52	47	44	39	39	38
	Українсько-російська двомовність з переважанням української	36	25	34	38	41	41	50
	Українсько-російська двомовність (дві мови порівну)	0	10	11	11	12	16	8
	Українсько-російська двомовність з переважанням російської	9	9	7	6	7	3	0
	Повна російськомовність	0	4	1	1	1	1	4

Модель перемикання кодів до 24 лютого	Я постійно зі всіма говорив(ла) українською (навіть з російсько- мовними)	9	27	15	9	14	11	21
	Я переважно говорив(ла) українською, але якщо хтось говорив російською, я переходив(ла) на цю мову	0	15	15	24	24	29	13
	Я переважно говорив(ла) російською, але якщо хтось говорив українською, я переходив(ла) на цю мову	55	43	52	55	53	54	50
	Я постійно зі всіма говорив(ла) російською (навіть з україно- мовними)	36	15	18	12	9	6	16
Модель перемикання кодів після 24 лютого	Я постійно зі всіма говорю українською (навіть з російсько- мовними)	55	60	59	56	51	47	38
	Я переважно говорю українською, але якщо хтось говорить російською, я переходжу на цю мову	27	20	26	30	31	35	38
	Я переважно говорю російською, але якщо хтось говорить українською, я переходжу на цю мову	18	18	14	13	16	17	16
	Я постійно зі всіма говорю російською (навіть з україно- мовними)	0	2	1	1	2	1	8

Ситуації використання російської до вторгнення	З батьками	73	60	64	60	50	30	29
	З чоловіком / дружиною / хлопцем / дівчиною	45	42	60	60	54	54	20
	З власними дітьми	0	11	18	36	50	50	41
	З друзями	82	64	72	69	62	57	58
	Під час роботи	27	55	64	64	54	52	50
	У публічному просторі	73	46	58	51	49	48	46
	З незнайомцями	73	49	57	50	44	42	45
	Вів(вела) російською профілі в соцмережах	55	38	43	36	22	21	17
	У жодній з перерахованих	18	21	14	8	13	10	20
	З батьками	36	42	35	38	35	16	8
Ситуації використання російської після вторгнення	З чоловіком / дружиною / хлопцем / дівчиною	9	17	22	28	29	28	13
	З власними дітьми	0	2	6	15	22	30	25
	З друзями	36	32	23	26	29	24	33
	Під час роботи	0	16	17	18	22	15	8
	У публічному просторі	0	10	9	8	20	7	21
	З незнайомцями	9	11	10	8	12	11	16
	Вів(вела) російською профілі в соцмережах	9	4	1	1	2	2	4
	У жодній з перерахованих	45	52	47	41	37	41	50

Споживання російського контенту до вторгнення	Російське телебачення	9	3	2	2	2	2	17	
	Російські фільми та серіали	82	38	26	24	30	27	29	
	Російська література	46	42	35	31	28	26	42	
	Російська музика	91	60	55	39	30	24	33	
	Російський YouTube та блоги	91	75	65	46	33	23	25	
	Українські російськомовні фільми, шоу, серіали	82	41	45	37	46	37	50	
	Український російськомовний YouTube і блоги	100	70	67	56	46	45	54	
	Українські російськомовні пісні	91	62	62	51	39	27	25	
	Нічого з цього списку	0	9	8	18	19	21	17	
	Російське телебачення	0	1	0	0	1	1	0	
Споживання російського контенту після вторгнення	Російські фільми та серіали	0	5	2	1	3	3	4	
	Російська література	18	11	2	5	5	3	8	
	Російська музика	9	9	4	3	2	1	4	
	Російський YouTube та блоги	9	11	9	9	11	7	8	
	Українські російськомовні фільми, шоу, серіали	9	11	7	8	9	12	29	
	Український російськомовний YouTube та блоги	18	22	17	14	27	32	46	
	Українські російськомовні пісні	27	12	10	12	7	8	16	
	Нічого з цього списку	64	67	71	68	62	60	42	
	Повернення до мовної поведінки з часів до вторгнення	Так	54	32	18	16	22	23	25
		Ні	45	68	82	83	77	77	75

Бажана мовна поведінка у майбутньому	Повна україномовність	91	83	86	79	80	79	63
	Українсько-російська двомовність з переважанням української	0	9	10	15	16	18	33
	Українсько-російська двомовність (дві мови порівну)	9	4	3	4	3	2	4
	Українсько-російська двомовність з переважанням російської	0	1	1	1	1	0	0
	Повна російськомовність	0	3	0	1	0	1	0
	Повністю позитивно	36	61	54	61	63	59	75
Реакція оточення на зміну мовної поведінки	Переважно позитивно, але декому не сподобалось	45	20	25	22	20	30	13
	Нейтрально	19	19	21	16	15	11	12
	Переважно негативно, але декому сподобалось	0	0	0	1	2	0	0
	Повністю негативно	0	0	0	0	0	0	0
Наявність труднощів при зміні мовної поведінки	Так	64	40	43	40	35	29	29
	Ні	36	60	57	60	65	71	71

Після повномасштабного вторгнення наймолодша група найінтенсивніше українзувалася (повна україномовність 55%, повна російськомовність 0%). Повна україномовність після вторгнення чітко розподілена за віком: чим молодша група, тим вищий показник: 13–17 р. — 55%, 18–25 р. — 52%, 26–35 р. — 47%, 36–45 р. — 44%, 46–55 р. — 39%, 56–65 р. — 39%, 66+ р. — 38%. Варіант двох мов порівну найпопулярніший у групі 56–65 р. — 16%, у наймолодшій групі він становить 0%, у інших — 8–12 %.

У питанні перемикання кодів спостерігаємо подібну ситуацію. До вторгнення українською без перемикання говорило від 9% у наймолодшій групі до 27 % у групі 18–25 р. Найпоширенішою була російськомовність з перемиканням (від 43 до 55%). Російськомовність без перемикання була найпопулярніша у наймолодшій групі (36%).

Після вторгнення україномовність без перемикання на російську домінує у групах від 13 до 55 років (51–60%); у найстаршій групі — 38%. Далі найпопулярніший варіант — це україномовність з перемиканням (від 20 до

38% у всіх групах). Російськомовність без перемикання на українську найпопулярніша у найстаршій групі, але всього 8%; (в інших 1–2%).

Ситуативне використання російської також чітко демонструє відмінність між поколіннями.

До вторгнення з батьками російською найчастіше говорило наймолодше покоління (73%), у групах 18–45 р. — 60–64%, 46–55 р. — 50 %, 56–65 р. — 30%, 66+ р. — 29%.

З партнером/-кою російську найбільше використовували в групах 26–65 років (54–60%); у групах 13–25 р. — 42%, у групі 66+ — 20%.

З власними дітьми російською найчастіше спілкувалися групи 46–65 р. — 50% (66+ р. — 41%, 35–46 р. — 36%, 26–35 р. — 18%). З друзями — наймолодша група (82%), решта — 57–72%. Група 13–17 р. використовувала російську менше за інші тільки під час роботи — імовірно, тому, що більшість з них ще не працювала (27% проти 50–64% в інших вікових групах). У публічному просторі, у спілкуванні з незнайомцями і у соцмережах найбільш російськомовною була, знову ж, наймолодша група (73% проти 46–51%; 73% проти 42–57%, 55% проти 17–43%).

Після вторгнення наймолодше покоління найкардинальніше відмовилося від російської у перерахованих ситуаціях. Найбільше збереглося спілкування російською з батьками і друзями (по 36%), але до вторгнення показники були 73 і 82%. В інших ситуаціях (від 0% у публічному просторі до 9 % з незнайомцями й у соцмережах. Останній показник теж найвищий серед усіх вікових груп (в інших — 1–4%).

З батьками найчастіше продовжують говорити російською групи 13–55 р. — 35–42% (56–65 р. — 16%, 66+р. — 8%); з партнером/-кою 36–65 р. — 28–29% (інші — 13–22%). З друзями 13–17 р. — 36%, 66+р. — 33%. 18–25 р. — 32%, в інших групах — 23–29%.

Російське телебачення до вторгнення найбільше дивилося найстарше покоління (17%), на другому місці наймолодше покоління (9%) в інших вікових групах — 2–3 %. Російські фільми та серіали були найпопулярнішими в наймолодшій групі (82%) та групі 18–25 років (38%), в інших групах — 26–30%. Російську літературу найбільше читали опитувані групи 13–25 років (42–46%) і найстарше покоління (42%), в інших групах 26–35%. Популярність української російськомовних пісень до вторгнення спадала з віком (13–18 р. — 91%, 18–25 р. — 62%, 26–35 р. — 62%, 36–45 р. — 51%, 46–55 р. — 39%, 56–65 р. — 27%, 66+р. — 25%). Майже все наймолодше покоління слухало російську музику (91%). Зацікавлення нею у старших групах спадало з віком за винятком найстаршої групи: 18–25 р. — 60%, 26–35 р. — 55%, 36–45 р. — 39%, 46–55 р. — 30%, 56–65 р. — 24%, 66+р. — 33%. Подібна ситуація з російським YouTube і блогами (13–18 р. — 91%, 18–25 р. — 75%, 26–35 р. — 65%, 36–45 р. — 46%, 46–55 р. — 33%, 56–65 р. — 23%, 66+р. — 25%), українським російськомовним YouTube і блогами (13–18 р. — 100%, 18–25 р. — 70%, 26–35 р. — 67%, 36–45 р. — 56%, 46–55 р. — 46%, 56–65 р. — 45%, 66+р. — 54%). Українські російськомовні фільми, шоу та серіали до вторгнення мали таку популярність: 13–18р. — 82%, 18–25 р. — 41%, 26–35 р. — 45%, 36–45 р. — 37%, 46–55 р. — 46%, 56–65 р. — 37%, 66+р. — 50%. Жодного російськомовного контенту до вторгнення не споживали 18–21% вікових груп 35–66+ р. У вікових групах 18–35 років таких було 8–9%. У наймолодшій групі цей показник становив 0%.

Після вторгнення російське телебачення дивився далі всього 1% у групах 18–25 р. та 46–65 р. Наймолодше покоління повністю відмовилося від російських фільмів і серіалів, в інших вікових групах показники становлять від 1 до 5%. Російську літературу читають далі 18% у групі 13–17 р. та 11% у групі 18–25 р. (в інших групах — 2–8%). Так само з російською музикою: у двох наймолодших групах 9% (в інших — 1–4%). Російський YouTube і блоги дивляться далі в усіх групах на рівні 7–11%. Українські російськомовні фільми, шоу і серіали залишилися доволі популярними в найстаршій групі (29%) (в інших — 7–12%). Так само український російськомовний YouTube і блоги: найстарша група — 46%, інші — 18–32%. Українська російськомовна пісня залишається доволі популярною у наймолодшій групі — 27%, менш популярна в інших — 7–16%.

Після повномасштабного вторгнення взагалі не споживають російськомовного контенту 60–70% у вікових групах 13–65 років і 42% у групі 66+.

На питання про повернення до мовної поведінки з часів до вторгнення ствердно відповідь дали 54% наймолодшого покоління та 32% — групи 18–25 р., в інших групах — 18–25%.

Щодо бажаної мовної поведінки у майбутньому, то наймолодша група найбільше прагне повної україномовності (91%), у групах 18–65 р. показники становлять 79–86%, у найстаршій групі — 63%.

У реакціях оточення на зміну мовної поведінки повністю позитивну реакцію отримали 75% найстаршого покоління, 54–63% — у групах 18–65 р. та 36% — у наймолодшій групі.

У наймолодшому поколінні доволі часто давали відповідь «переважно позитивно, але декому не сподобалось» — 45%, (у групах 18–65 р. цей показник — 20–30%, у найстаршій групі — 13%).

У наймолодшого покоління також виникало найбільше труднощів під час зміни мовної поведінки (64%), у групах 18–55 р. — 35–40%, у групах 55–66+р. — 29%.

Наведені цифри свідчать про те, що до вторгнення молодші покоління, особливо 13–17 років, були більшою мірою зрусифіковані, ніж старші — у мовній поведінці, перемиканні кодів та споживанні контенту. Однак після вторгнення вони значно активніше й радикальніше українізувалися, ніж старші покоління, хоча й подеколи зауважуємо повернення до попередніх мовних практик і труднощі при переході. Так само їхнє оточення не завжди позитивно реагує на зміну мовної поведінки.

З погляду освіти, відмінності у результатах анкетування незначні. До вторгнення повну російськомовність задекларувало 28% респондентів з середньою освітою (19% з вищою і 17% із середньоспеціальною), двомовність з переважанням російської домінувала в людей з вищою і середньоспеціальною освітою — по 42% (середньоспеціальна освіта — 37%). Двомовність з переважанням української була більш характерна для осіб із середньоспеціальною освітою (19%) (вища — 13%, середня — 9%) (див. табл. 5).

Таблиця 5

Відмінності мовної поведінки в респондентів з різною освітою		вища, %	середня, %	середньо-спеціальна, %
Мовна поведінка до 24 лютого 2022 року	Повна україномовність	13	10	10
	Українсько-російська двомовність з переважанням української	13	9	19
	Українсько-російська двомовність (дві мови порівну)	13	16	12
	Українсько-російська двомовність з переважанням російської	42	37	42
	Повна російськомовність	19	28	17
Мовна поведінка після 24 лютого 2022 року	Повна україномовність	45	37	45
	Українсько-російська двомовність з переважанням української	37	33	42
	Українсько-російська двомовність (дві мови порівну)	11	14	10
	Українсько-російська двомовність з переважанням російської	6	12	3
	Повна російськомовність	1	4	0
Модель перемикування кодів до 24 лютого	Я постійно зі всіма говорив(ла) українською (навіть з російськомовними)	14	11	10
	Я переважно говорив(ла) українською, але якщо хтось говорив російською, я переходив(ла) на цю мову	20	16	30
	Я переважно говорив(ла) російською, але якщо хтось говорив українською, я переходив(ла) на цю мову	53	50	49
	Я постійно зі всіма говорив(ла) російською (навіть з україномовними)	13	23	12

Модель перемикання кодів після 24 лютого	Я постійно зі всіма говорю українською (навіть з російськомовними)	55	49	53
	Я переважно говорю українською, але якщо хтось говорить російською, я переходжу на цю мову	29	24	32
	Я переважно говорю російською, але якщо хтось говорить українською, я переходжу на цю мову	15	22	15
Ситуації використання російської до вторгнення	Я постійно зі всіма говорю російською (навіть з україномовними)	1	5	0
	З батьками	57	57	45
	З чоловіком / дружиною / хлопцем / дівчиною	57	52	51
	З власними дітьми	34	23	35
	З друзями	68	69	57
	Під час роботи	60	57	55
	У публічному просторі	52	53	51
	З незнайомцями	50	49	49
	Вів(вела) російською профілі в соцмережах	33	37	35
	У жодній з перерахованих	12	12	13
	З батьками	35	32	25
	З чоловіком / дружиною / хлопцем / дівчиною	26	22	22
	З власними дітьми	15	12	13
Ситуації використання російської після вторгнення	З друзями	26	30	23
	Під час роботи	18	21	19
	У публічному просторі	8	15	10
	З незнайомцями	10	21	11
	Вів(вела) російською профілі в соцмережах	1	7	2
	У жодній з перерахованих	42	42	46

Споживання російського контенту до вторгнення	Російське телебачення	3	2	7
	Російські фільми та серіали	26	52	41
	Російська література	33	27	24
	Російська музика	42	43	41
	Російський YouTube та блоги	49	52	41
	Українські російськомовні фільми, шоу, серіали	41	52	44
	Український російськомовний YouTube і блоги	58	51	53
	Українські російськомовні пісні	51	43	45
	Нічого з цього списку	15	14	14
	Російське телебачення	0,4	0	1
Споживання російського контенту після вторгнення	Російські фільми та серіали	2	7	2
	Російська література	4	10	2
	Російська музика	3	10	2
	Російський YouTube та блоги	9	14	8
	Українські російськомовні фільми, шоу, серіали	8	16	8
	Український російськомовний YouTube і блоги	23	26	29
	Українські російськомовні пісні	10	16	8
	Нічого з цього списку	67	59	65
	Так	20	26	21
	Ні	80	74	79
Повернення до мовної поведінки з часів до вторгнення	Повна україномовність	80	74	88
	Українсько-російська двомовність з переважанням української	15	9	10
	Українсько-російська двомовність (дві мови порівну)	3	10	1
	Українсько-російська двомовність з переважанням російської	1	3	1
	Повна російськомовність	1	4	0
Бажана мовна поведінка у майбутньому	Українсько-російська двомовність (дві мови порівну)	3	10	1
	Українсько-російська двомовність з переважанням російської	1	3	1
	Повна російськомовність	1	4	0

Реакція оточення на зміну мовної поведінки	Повністю позитивно	59	52	62
	Переважно позитивно, але декому не сподобалось	23	26	23
	Нейтрально	17	17	15
	Переважно негативно, але декому сподобалось	1	5	0
Наявність труднощів при зміні мовної поведінки	Повністю негативно	0	0	0
	Так	39	43	31
	Ні	61	57	69

Після вторгнення повну україномовність вказало по 45% осіб з вищою та середньоспеціальною освітою (37% — середня); двомовність з переважанням української 42% — середньоспеціальна, 37% — вища, 33% — середня. 4% осіб із середньою освітою після вторгнення практикують повну російськомовність (1% — вища, 0% — середньоспеціальна).

Українська з перемиканням на російську до вторгнення була найпопулярнішою серед осіб із середньоспеціальною освітою — 30% (вища — 20%, середня — 16%), російська без перемикання в людей з середньою освітою — 23% (вища — 13%, середньоспеціальна — 12%).

Після вторгнення російськомовність з перемиканням на українську вказало 22% осіб із середньою освітою (вища й середньоспеціальна — по 15%). Так само російськомовність без перемикання найбільше збереглася серед осіб з середньою освітою, але всього 5% (1% — вища, 0% — середньоспеціальна).

До вторгнення, відповідно до результатів опитування, російською з батьками найчастіше говорили особи з середньою та вищою освітою — по 57% (середньоспеціальна — 45%). Подібна ситуація у спілкуванні з друзями — середня і вища освіта — 68–69% (середньоспеціальна — 57%).

Після вторгнення показники використання російської зменшилися у трьох групах. Тільки у публічному просторі і з незнайомцями особи з вищою та середньоспеціальною освітою почали менше вживати російську, ніж особи з середньою (8–10% і 10–11% проти 15% і 21%), хоча до вторгнення всі три групи приблизно однаково використовували російську в цих ситуаціях.

Так само ведення профілів у соцмережах російською найбільше збереглося серед опитаних із середньою освітою (7% проти 1–2%).

У питанні контенту до вторгнення особи з середньою та середньоспеціальною освітою більше дивилися російських фільмів та серіалів, ніж особи з вищою освітою (52% і 41% проти 26%). Особи з вищою освітою більше слухали українських російськомовних пісень та переглядали українські російськомовні YouTube-канали і блоги (51 і 58% проти 43–45% і 51–53%).

Після вторгнення особи з середньою освітою на 6–8% більше читають російську літературу, слухають музику, переглядають російські YouTube-канали і блоги, а також українські російськомовні фільми, шоу і серіали та музику, ніж особи з вищою та середньоспеціальною освітою.

Для 80% осіб з вищою і 88% із середньоспеціальною освітою бажана мовна поведінка в майбутньому — повна україномовність (для респондентів, що мають лише середню освіту — 74%). Двомовності з переважанням української прагнуть 15% осіб з вищою, 9% із середньою та 10% із середньоспеціальною освітою. Використання двох мов порівну бажане для 10% із середньою, 3% з вищою та 1% із середньоспеціальною освітою. Повної

російськомовності — 4 % респондентів із середньою, 1% — з вищою і 0% — із середньоспеціальною освітою.

Найбільше труднощів зі зміною мовної поведінки виникало у людей із середньою освітою — 43% (з вищою — 39%, середньоспеціальною — 31%).

Отже, дані опитувань свідчать про те, що особи з вищою та середньою освітою були більше зрусифіковані до вторгнення, ніж особи з середньоспеціальною освітою. Після вторгнення особи з вищою освітою дещо охочіше українізуються, ніж особи з середньою освітою.

Для аналізу регіональної специфіки використано такий поділ: Захід (Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька, Тернопільська, Волинська, Рівненська області); Центр (Хмельницька, Житомирська, Вінницька, Київська, Черкаська, Кіровоградська, Полтавська області); Північ (Чернігівська і Сумська області); Схід (Харківська, Луганська і Донецька); Південь (Одеська, Миколаївська, Херсонська, Дніпропетровська, Запорізька області і АР Крим) і окремо місто Київ (див. табл. 6).

Таблиця 6

Регіональні відмінності	Захід, %	Центр, %	Пів- ніч, %	Київ, %	Південь, %	Схід, %	
Мовна поведінка до 24 лютого 2022 року	Повна україномовність	51	16	9	9	5	4
	Українсько-російська двомовність з переважанням української	18	26	26	10	6	8
	Українсько-російська двомовність (дві мови порівну)	12	13	24	15	12	10
	Українсько-російська двомовність з переважанням російської	11	36	26	48	45	54
Мовна поведінка після 24 лютого 2022 року	Повна російськомовність	8	9	15	18	32	24
	Повна україномовність	78	52	67	46	26	29
	Українсько-російська двомовність з переважанням української	18	36	18	36	43	45
	Українсько-російська двомовність (дві мови порівну)	2	8	6	12	17	17
	Українсько-російська двомовність з переважанням російської	2	3	6	5	12	7
Повна російськомовність	0	1	3	1	2	2	

Модель перемикання кодів до 24 лютого	Я постійно зі всіма говорив(ла) українською (навіть з російсько- мовними)	42	19	9	10	7	6
	Я переважно говорив(ла) українською, але якщо хтось говорив російською, я переходив(ла) на цю мову	36	33	44	19	8	17
	Я переважно говорив(ла) російською, але якщо хтось говорив українською, я переходив(ла) на цю мову	18	37	35	57	68	63
Модель перемикання кодів після 24 лютого	Я постійно зі всіма говорив(ла) російською (навіть з україно- мовними)	4	11	12	14	17	14
	Я постійно зі всіма говорю українською (навіть з російсько- мовними)	86	63	73	57	40	39
	Я переважно говорю українською, але якщо хтось говорить російською, я переходжу на цю мову	11	25	12	32	31	39
	Я переважно говорю російською, але якщо хтось говорить українською, я переходжу на цю мову	3	11	12	10	27	20
	Я постійно зі всіма говорю російською (навіть з україно- мовними)	0	1	3	1	2	2

Ситуації використання російської до вторгнення	З батьками	28	40	44	62	67	63
	З чоловіком / дружиною / хлопцем / дівчиною	23	41	44	60	71	64
	З власними дітьми	13	29	29	33	40	45
	З друзями	32	52	53	74	78	75
	Під час роботи	30	52	56	64	66	68
	У публічному просторі	15	39	56	53	67	66
	З незнайомцями	20	34	53	52	64	62
	Вів(вела) російською профілі в соцмережах	15	26	15	38	40	38
	У жодній з перерахованих	39	17	9	8	7	6
	З батьками	17	24	29	35	45	41
Ситуації використання російської після вторгнення	З чоловіком / дружиною / хлопцем / дівчиною	11	19	26	24	34	31
	З власними дітьми	6	13	12	14	19	19
	З друзями	11	18	24	27	34	32
	Під час роботи	3	19	24	17	21	22
	У публічному просторі	2	8	15	6	13	13
	З незнайомцями	1	9	12	8	16	14
	Веду російською профілі в соцмережах	1	1	0	2	2	4
	У жодній з перерахованих	75	51	56	41	31	32

Споживання російського контенту до вторгнення	Російське телебачення	3	5	3	1	4	2
	Російські фільми та серіали	30	30	35	26	28	24
	Російська література	23	31	21	36	33	27
	Російська музика	34	40	38	43	46	39
	Російський YouTube та блоги	43	47	44	48	53	46
	Українські російськомовні фільми, шоу, серіали	41	46	59	37	42	51
	Український російськомовний YouTube і блоги	52	55	53	58	57	61
	Українські російськомовні пісні	42	47	50	51	53	50
	Нічого з цього списку	18	14	9	15	16	15
	Російське телебачення	1	1	0	0	1	0
Споживання російського контенту після вторгнення	Російські фільми та серіали	2	3	3	2	3	3
	Російська література	2	5	6	4	5	5
	Російська музика	1	3	0	3	4	5
	Російський YouTube та блоги	8	9	18	10	9	10
	Українські російськомовні фільми, шоу, серіали	6	10	12	7	9	15
	Український російськомовний YouTube і блоги	12	27	26	23	23	29
	Українські російськомовні пісні	2	10	12	9	13	13
	Нічого з цього списку	81	64	56	67	66	59
	Так	16	15	18	20	26	21
	Ні	84	85	82	80	74	79
Повернення до мовної поведінки з часів до вторгнення							

Бажана мовна поведінка у майбутньому	Повна україномовність	94	85	88	79	80	76
	Українсько-російська двомовність з переважанням української	5	12	3	16	16	16
	Українсько-російська двомовність (дві мови порівну)	0	2	9	3	3	6
	Українсько-російська двомовність з переважанням російської	1	0	0	1	0	0
	Повна російськомовність	0	1	0	1	1	2
Реакція оточення на зміну мовної поведінки	Повністю позитивно	73	62	58	64	49	47
	Переважно позитивно, але декому не сподобалось	13	21	24	19	31	31
	Нейтрально	14	17	15	16	18	20
	Переважно негативно, але декому сподобалось	0	0	3	1	2	2
	Повністю негативно	0	0	0	0	0	0
Наявність труднощів при зміні мовної поведінки	Так	15	30	32	41	47	50
	Ні	85	70	68	59	53	50

Регіональні відмінності значно істотніші за ті, що пов'язані з освітою, статтю чи віком, з огляду на неоднакову мовну ситуацію в різних регіонах.

До війни повну україномовність декларували 51% респондентів на Заході, 16% припало на опитаних, які проживають у Центрі, по 9% — у Києві та на Півночі, 5% — на Півдні й 4% на Сході. Двомовність з переважанням української була найбільше поширеною в Центрі і на Півночі (по 26%), на Заході — 18%, у Києві 10%, на Півдні 6%, на Сході — 8%, дві мови порівну використовували 24% на Півночі, в інших регіонах — 10–15%. Двомовність з переважанням російської була найбільше засвідчена на Сході (54%), у Києві (48%), на Півдні (45%), у Центрі (36%) (на Півночі — 26%, на Заході — 11%). Повну російськомовність вказало найбільше респондентів з Півдня (32%) і Сходу (24%) (в інших регіонах 8–18%).

Після вторгнення повна україномовність показала найбільший приріст на Півночі (з 9 до 67%), у Центрі (з 16 до 52%) та у Києві (з 9 до 46%). На Заході, Півдні і Сході ці показники також суттєво зросли (з 51 до 78%, з 5 до 26% і з 4 до 29%).

На Сході і Півдні найбільший приріст у двомовності з переважанням української (з 6 до 43% і з 8 до 45%). Двомовність з переважанням російської найбільш популярна на Півдні, але всього 12%, у інших регіонах — 2–7%. Повну російськомовність засвідчено в усіх регіонах від 0 до 3%.

Україномовність без перемикання на російську до вторгнення РФ в Україну домінувала на Заході (42%) (Центр — 19%, інші регіони — 6–10%); україномовність з перемиканням – на Півночі (44%) (Захід — 36%, Центр — 33%, Київ — 19%, Схід — 17%, Південь — 8%); російськомовність з перемиканням — на Півдні (68%), Сході (63%) та у Києві (57%), для порівняння: Центр — 37%, Північ — 35%, Захід — 18%. Російськомовність без перемикання мала найвищий показник на Півдні (17%), тоді як в інших регіонах — 4–14%.

Після вторгнення україномовність без перемикання на російську показала найбільший приріст на Півночі (з 9 до 73%), у Києві (з 10 до 57%), Центрі (з 19 до 63%); на Півдні цей показник зріс з 7 до 40%, на Сході з 6 до 39%, на Заході — з 42 до 86%. Україномовність з перемиканням найбільше зросла на Півдні (з 8 до 32%), Сході (з 17 до 39%) та в Києві (з 19 до 32%). В інших регіонах ця модель втратила популярність (на Півночі з 44 до 12%, Центр з 33 до 25% та Захід з 26 до 11%). Показник російськомовності з перемиканням зменшився в усіх регіонах. Найбільше в Києві (з 57% до 10%), Центрі (з 37 до 11%), на Сході (з 63 до 20%), Півночі (з 35 до 12%), Півдні (з 68 до 27%), Заході (з 18 до 3%). Російськомовність без перемикання після вторгнення в усіх регіонах 0-3%.

До вторгнення ситуативне використання російської чітко розподілялося за регіонами, спадаючи з Півдня, Сходу, Києва до Півночі, Центру і Заходу. З батьками: Південь — 67%, Схід — 63%, Київ — 62%, Північ — 44%, Центр — 40%, Захід — 28%. З партнером/-кою послуговувалися російською на Півдні 71%, Сході — 64%, в Києві — 60%, на Півночі — 44%, в Центрі — 41%, на Заході — 23%. З друзями спілкувалися російською мовою на Півдні 78%, Сході — 75%, в Києві — 74%, на Півночі — 53%, в Центрі — 52%, на Заході — 32%. Під час роботи російську мову використовувало 66% на Півдні, 68% на Сході, 64% в Києві, 56% на Півночі, 52% в Центрі, 30% на Заході. У публічному просторі російськомовними були 67% опитаних на Півдні; в інших регіонах показники були такі: Схід — 66%, Київ — 53%, Північ — 56%, Центр — 39%, Захід — 15%. У веденні профілів у соцмережах російською регіональний розподіл дещо різнився: Південь — 40%, Схід і Київ — по 38%, Центр — 26%, Захід і Північ — по 15%.

Після вторгнення РФ в Україну ситуативне використання російської зменшилося пропорційно у всіх регіонах. Наприклад, про спілкування російською мовою з батьками повідомило по 19% респондентів на Півдні та Сході, 14% у Києві, 12% на Півночі, 13% у Центрі, 6% на Заході. На Півночі залишилися найвищі показники використання російської під час роботи — 24% (Південь — 21%, Схід — 22%, Київ — 17%, Центр — 19%, Захід — 3%) та в публічному просторі — 15% (Південь і Схід — 13%, Центр — 8%, Київ — 6%, Захід — 2%). У Києві та на Заході використання російської у публічному просторі знизилось найбільшою мірою (з 53% і 20% до 6% і 2% відповідно). Російську в соцмережах після вторгнення використовує всього 4% респондентів на Сході і 0–2% в інших регіонах.

У питанні споживання російськомовного контенту значних регіональних відмінностей не засвідчено. До вторгнення жодного російськомовного контенту зі списку не споживали від 9% респондентів на Півночі до 18% на Заході. Після вторгнення цей показник зріс до вилки від 56% респондентів на Півночі і Сході до 81% на Заході.

Повернення до мовної поведінки з часів до вторгнення найбільше практикують на Півдні (26%), Сході (21%), у Києві (20%); найменше — у Центрі 15%, на Заході 16%, на Півночі 18%. Однак ці відмінності невеликі.

Бажана мовна поведінка у майбутньому для всіх регіонів — повна україномовність: від 76% на Сході до 94% на Заході. На Півдні, Сході та в Києві 16% також прагнуть двомовності з переважанням української (у Центрі — 12%, на Заході — 5%, на Півночі — 3%).

Повністю позитивна реакція оточення на зміну мовної поведінки була на Заході (73%), у Києві (64%), у Центрі (62%), на Півночі (58%), на Півдні — 49%, на Сході — 47%. У двох останніх регіонах доволі високий показник відповіді «переважно позитивно, але декому не сподобалось» — по 31 % (Північ — 24%, Центр — 21%, Київ — 19%, Захід — 13%).

Труднощі зі зміною мовної поведінки виникали найбільше на Сході (50%), Півдні (47%) і в Києві (41%); на Півночі — 32%, у Центрі — 30%, на Заході — 15%.

Наведені цифри показали регіональний розподіл русифікованості, причому до вторгнення місто Київ було за результатами опитування доволі близьким до Півдня і Сходу. Однак після вторгнення респонденти з Києва, Півночі і Центру показали дещо більший відхід від російськомовності, ніж опитані з Півдня і Сходу. Це зумовлено, імовірно, сприятливішим, більш україномовним середовищем.

Серед інших питань в анкеті також уточнювалося, чи мали респонденти досвід тривалого переселення через війну, чи перебували в зоні бойових дій/під обстрілами. Аналіз анкет показав, що ці чинники відграють певну роль при зміні мовної поведінки, але слід також урахувати, що зона бойових дій і регіони, з яких найчастіше евакуювалися, — більш російськомовні, ніж решта території України. Далі узагальнено відмінності між відповідями тих, хто мав досвід переселення, і тих, у кого його не було (див. табл. 7).

Таблиця 7

	Досвід переселення	Так,%	Ні,%
Мовна поведінка до 24 лютого 2022 року	Повна україномовність	8	15
	Українсько-російська двомовність з переважанням української	11	15
	Українсько-російська двомовність (дві мови порівну)	13	13
	Українсько-російська двомовність з переважанням російської	44	41
	Повна російськомовність	24	16
Мовна поведінка після 24 лютого 2022 року	Повна україномовність	41	45
	Українсько-російська двомовність з переважанням української	36	37
	Українсько-російська двомовність (дві мови порівну)	14	11
	Українсько-російська двомовність з переважанням російської	7	6
	Повна російськомовність	2	1

Модель перемикання кодів до 24 лютого	Я постійно зі всіма говорив(ла) українською (навіть з російськомовними)	10	16
	Я переважно говорив(ла) українською, але якщо хтось говорив російською, я переходив(ла) на цю мову	18	23
	Я переважно говорив(ла) російською, але якщо хтось говорив українською, я переходив(ла) на цю мову	57	50
	Я постійно зі всіма говорив(ла) російською (навіть з україномовними)	15	11
	Я постійно зі всіма говорю українською (навіть з російськомовними)	53	56
Модель перемикання кодів після 24 лютого	Я переважно говорю українською, але якщо хтось говорить російською, я переходжу на цю мову	30	28
	Я переважно говорю російською, але якщо хтось говорить українською, я переходжу на цю мову	15	15
	Я постійно зі всіма говорю російською (навіть з україномовними)	2	1
Ситуації використання російської до вторгнення	З батьками	63	51
	З чоловіком / дружиною / хлопцем / дівчиною	53	51
	З власними дітьми	37	31
	З друзями	72	64
	Під час роботи	67	55
	У публічному просторі	58	48
	З незнайомцями	56	46
	Вів(вела) російською профілі в соцмережах	39	30
	У жодній з перерахованих	8	15
	З батьками	38	31
Ситуації використання російської після вторгнення	З чоловіком / дружиною / хлопцем / дівчиною	27	24
	З власними дітьми	15	14
	З друзями	28	25
	Під час роботи	19	18
	У публічному просторі	8	10
	З незнайомцями	10	11
	Вів(вела) російською профілі в соцмережах	39	45
	У жодній з перерахованих	39	45

Споживання російського контенту до вторгнення	Російське телебачення	3	3
	Російські фільми та серіали	25	29
	Російська література	32	31
	Російська музика	42	42
	Російський YouTube та блоги	47	49
	Українські російськомовні фільми, шоу, серіали	43	42
	Український російськомовний YouTube і блоги	58	56
	Українські російськомовні пісні	54	47
	Нічого з цього списку	16	14
Споживання російського контенту після вторгнення	Російське телебачення	0,4	0,3
	Російські фільми та серіали	3	2
	Російська література	5	4
	Російська музика	4	3
	Російський YouTube та блоги	9	10
	Українські російськомовні фільми, шоу, серіали	11	7
	Український російськомовний YouTube і блоги	22	24
	Українські російськомовні пісні	11	9
	Нічого з цього списку	67	66
Повернення до мовної поведінки з часів до вторгнення	Так	21	19
	Ні	79	81
	Повна україномовність	79	83
	Українсько-російська двомовність з переважанням української	15	13
	Українсько-російська двомовність (дві мови порівну)	4	3
Бажана мовна поведінка у майбутньому	Українсько-російська двомовність з переважанням російської	1	0,2
	Повна російськомовність	0,3	1
	Повністю позитивно	57	61
	Переважно позитивно, але декому не сподобалось	1	1
	Нейтрально	17	17
Реакція оточення на зміну мовної поведінки	Переважно негативно, але декому сподобалось	1	1
	Повністю негативно	0	0
	Так	44	35
Наявність труднощів при зміні мовної поведінки	Ні	56	65

До вторгнення повну україномовність декларувало 8% осіб, які потім мали досвід переселення і 15% осіб без цього досвіду, а після вторгнення ці цифри змінилися відповідно на 41% і 45%. Так само з повною російськомовністю (24 і 16% до вторгнення проти 2% і 1% після вторгнення).

Україномовність без перемикання на російську зростає в переселенців з 10 до 53%, а в осіб без цього досвіду з 16% до 56%. Україномовність з перемиканням, відповідно, з 18% до 30% і з 23% до 28%. До вторгнення 57% переселенців говорили російською з перемиканням (50% осіб без досвіду переселення), а після вторгнення в обох групах показник становить 15%.

Особи з досвідом переселення після вторгнення істотніше зменшили використання російської, ніж особи без такого досвіду: з друзями (з 72 до 28% і з 64 до 25%); під час роботи (з 67 до 19% і з 55% до 18%); у публічному просторі (з 58 до 8% і з 48 до 10%); у спілкуванні з незнайомцями (з 56 до 10% і з 46 до 11%).

У споживанні російськомовного контенту та бажаній мовній поведінці в майбутньому та реакції оточення на зміну мовної поведінки суттєвих відмінностей між двома групами не фіксуємо.

Переселенці на 9% більше відчували труднощі при зміні мовної поведінки (44% проти 35%), та частіше поверталися до мовної поведінки, що була звичною для них до вторгнення (21% проти 19%), але це накладається на регіональну специфіку.

Досвід перебування під обстрілами та в зоні бойових дій відбився у цифрах подібно до досвіду переселення (див табл. 8).

Таблиця 8

Досвід перебування у зоні бойових дій		Так, %	Ні, %
Мовна поведінка до 24 лютого 2022 року	Повна україномовність	7	18
	Українсько-російська двомовність з переважанням української	11	15
	Українсько-російська двомовність (дві мови порівну)	15	11
	Українсько-російська двомовність з переважанням російської	48	36
	Повна російськомовність	19	20
Мовна поведінка після 24 лютого 2022 року	Повна україномовність	38	50
	Українсько-російська двомовність з переважанням української	40	34
	Українсько-російська двомовність (дві мови порівну)	14	10
	Українсько-російська двомовність з переважанням російської	7	5
Модель перемикання кодів до 24 лютого	Повна російськомовність	1	1
	Я постійно зі всіма говорив(ла) українською (навіть з російськомовними)	10	18
	Я переважно говорив(ла) українською, але якщо хтось говорив російською, я переходив(ла) на цю мову	19	23
	Я переважно говорив(ла) російською, але якщо хтось говорив українською, я переходив(ла) на цю мову	58	46
	Я постійно зі всіма говорив(ла) російською (навіть з україномовними)	13	13

	Я постійно зі всіма говорю українською (навіть з російськомовними)	51	60
Модель перемикання кодів після 24	Я переважно говорю українською, але якщо хтось говорить російською, я переходжу на цю мову	31	26
	Я переважно говорю російською, але якщо хтось говорить українською, я переходжу на цю мову	17	12
	Я постійно зі всіма говорю російською (навіть з україномовними)	1,3	1,4
Ситуації використання російської до вторгнення	З батьками	59	52
	З чоловіком / дружиною / хлопцем / дівчиною	60	52
	З власними дітьми	36	30
	З друзями	69	64
	Під час роботи	62	56
	У публічному просторі	55	48
	З незнайомцями	52	48
	Вів(вела) російською профілі в соцмережах	35	32
	У жодній з перерахованих	8	16
	З батьками	37	31
	З чоловіком / дружиною / хлопцем / дівчиною	29	20
	З власними дітьми	16	12
Ситуації використання російської після вторгнення	З друзями	28	23
	Під час роботи	20	16
	У публічному просторі	10	7
	З незнайомцями	11	9
	Веду російською профілі в соцмережах	2	1
	У жодній з перерахованих	37	50
Споживання російського контенту до вторгнення	Російське телебачення	3	2
	Російські фільми та серіали	28	27
	Російська література	32	31
	Російська музика	40	44
	Російський YouTube та блоги	47	51
	Українські російськомовні фільми, шоу, серіали	44	40
	Український російськомовний YouTube і блоги	55	58
	Українські російськомовні пісні	50	50
	Нічого з цього списку	15	15

Споживання російського контенту після вторгнення	Російське телебачення	0,4	0,3
	Російські фільми та серіали	2	2
	Російська література	6	3
	Російська музика	3	4
	Російський YouTube та блоги	10	9
	Українські російськомовні фільми, шоу, серіали	11	6
	Український російськомовний YouTube і блоги	24	23
Повернення до мовної поведінки з часів до вторгнення	Українські російськомовні пісні	12	7
	Нічого з цього списку	65	68
	Так	22	17
Бажана мовна поведінка у майбутньому	Ні	78	83
	Повна україномовність	80	83
	Українсько-російська двомовність з переважанням української	13	12
	Українсько-російська двомовність (дві мови порівну)	4	2
	Українсько-російська двомовність з переважанням російської	0,6	0,3
	Повна російськомовність	0,7	0,6
Реакція оточення на зміну мовної поведінки	Повністю позитивно	58	61
	Переважно позитивно, але декому не сподобалось	24	21
	Нейтрально	15	17
	Переважно негативно, але декому сподобалось	1	1
Наявність труднощів при зміні мовної поведінки	Повністю негативно	0	0
	Так	41	36
	Ні	59	64

Стартові позиції осіб з русифікованих регіонів були менш сприятливі для українізації, однак бойові дії і досвід переселення дещо каталізували цей процес.

Щоб додатково проаналізувати вплив різних чинників на зміну мовної поведінки, ми також застосували економетричну пробіт-регресію, завдяки якій можна оцінити статистичну імовірність зміни залежної змінної під впливом різноманітних факторів (незалежних змінних). Залежною змінною виступає, наприклад, зміна мовної поведінки з російськомовної (0) на україномовну (1), а різні фактори — це вік, стать, освіта, регіон, досвід переселення тощо.

Пробіт-регресія має таку формулу: $P = \Phi(X'\beta) + e$, де P — це імовірність зміни залежної змінної, Φ — функція розподілу імовірностей стандартної дистрибуції, β — набір коефіцієнтів, що відповідають набору незалежних змінних X (вік, стать, освіта, регіон і т. д.), а e — похибка.

Пробіт-регресія вираховується з використанням стандартної процедури максимальної правдоподібності: $\ln L = \sum_{i=0}^n (y_i \ln \Phi(x'_i \beta) + (1 - y_i) \ln(1$

- $\Phi(x'i\beta))$), де \ln — це натуральний логарифм, L — результат функції імовірності, i — одне спостереження, N — загальна кількість спостережень, y_i — залежна змінна для одного спостереження, x_i — набір незалежних змінних для одного спостереження, що відповідає y_i , а β — набір розрахункових коефіцієнтів.

Далі вираховуються середні маргінальні ефекти за формулою: $N^{-1}\sum_i (\partial P[y_i = 1|x_i])/\partial x_{ij} = N^{-1}\sum_i \varphi(x'i\beta)\beta_j$, де N — кількість спостережень, i — одне спостереження, j — одна незалежна змінна, ∂ — часткова похідна P з x_{ij} , φ — перша похідна Φ (функції розподілу імовірностей) і β — це набір розрахункових коефіцієнтів.

Розглянемо результати застосування економетричної регресії до моделей перемикання кодів. Спробуємо оцінити ймовірність переходу з російськомовності (з та без перемикання на українську) на україномовність (з та без перемикання на російську).

Обчислення показали (наводимо тільки статистично значущі), що у випадку віку, порівняно з групою 36–45 р. (що є бенчмарком), належність до вікової групи 13–17 років збільшує імовірність такого переходу (+24%), а належність до цих вікових груп зменшує її: 18–25 р. (-14%), 46–55 р. (-8%), 56–65 р. (-11%), та 66 р. (-10%).

Регіональне походження також впливає на імовірність переходу: якщо взяти за бенчмарк Захід, то у Києві (+42%), на Сході (+39%), на Півдні (+38%), у Центрі (+19%), на Півночі (+16%). Наявність дітей зменшує імовірність (-7%), а досвід переселення та бойових дій збільшує її (+6% і +9%).

Обчислення ймовірності відмови від використання російської (у ситуаціях, перерахованих в анкеті) також дали статистично значущі результати. Відмова жінок імовірніша (+5%) за відмову чоловіків. Так само вища освіта додає 5% до ймовірності. У регіональному вимірі найвища ймовірність відмови на Сході (+30%), у Києві (+25%), на Півдні (+24%), на Півночі (+17%) та у Центрі (+15%) (бенчмарк — Захід). Досвіди переселення та бойових дій додають, відповідно, 9% і 6% до імовірності.

Застосування економетричної регресії також показало, що ймовірність відмови від російського контенту (український російськомовний не враховувався) у віковій групі 18–25 р. зростає на 20%, у групі 26–35 р. — на 16%, а в групах 46–55 р. і 56–65 р. зменшується на 8% і 13% (бенчмарк — група 36–45 р.). У жінок імовірність відмови від російського контенту на 4% більша, ніж у чоловіків. Наявність дітей зменшує імовірність відмови на 14%.

Труднощі при зміні мовної поведінки більш імовірні в жінок +9%. У віковій групі 13–17 р. їхня ймовірність на 25% вища, а в групі 56–65 р. на 12% нижча (бенчмарк — група 36–45 р.). На Сході +38% до імовірності труднощів, на Півдні +36%, у Києві +29%, на Півночі +22%, у Центрі +19% (бенчмарк — Захід). Наявність дітей зменшує імовірність труднощів зі зміною мовної поведінки на 6%. Переселення і досвід бойових дій збільшують цю ймовірність відповідно на 7% і 4%.

Повернення до мовної поведінки з часів до вторгнення найбільш імовірне у віковій групі 13–17р. (+30%), а також у групах 18–25 р. (+14%), 46–55р. і 56–65р. (по +6%) (бенчмарк — група 36–45 р.). У регіональному вимірі статистично значущі результати обчислення засвідчено тільки на Півдні (+10%) (бенчмарк — Захід), а також у групі людей з досвідом перебування у зоні бойових дій (+5%).

Наявність дітей, що корелює з віком, дещо зменшує імовірність зміни мовної поведінки на більш проукраїнську, але також зменшує імовірність труднощів при переході. А досвід переселення і бойових дій, що корелює з регіоном, збільшує імовірність зміни мовної поведінки на більш українську, а також додає імовірності труднощів і повернення до мовної поведінки, що була звичною для респондента до вторгнення.

У проведеному анкетуванні були також відкриті питання — про мотивацію до зміни мовної поведінки, труднощі та додаткові спостереження.

Найпоширеніша мотивація — це, звичайно, повномасштабне вторгнення РФ. Іноді респонденти наводили якийсь конкретний епізод або аспект війни: «злочини росіян у Бучі», «удар по житловому будинку в Дніпрі», «теракт в Оленівці», «знищення Маріуполя», «підрив Каховської ГЕС», «загибель близьких людей», «досвід окупації і полону», «участь близьких у війні».

Крім цього, як мотивацію наводили відразу/ненависть до ворога; прагнення дистанціюватися від усього російського; бажання не грати на руку ворожій пропаганді, яка називає українців і росіян одним народом і говорить про «захист російськомовних», бажання відрізнятись від росіян за кордоном.

Окрема група мотивації — українська самоідентифікація: «належність до українського народу», «усвідомлення важливості мови», «вивчення історії», «бажання підтримати розвиток української».

Траплялася також емоційна мотивація («сором», «совість»), ситуативна («оточення перейшло і я перейшов/-ла», «поява якісного україномовного контенту») та піклування про дітей («бажання позбавити своїх дітей мовної проблеми свого покоління Сходу України»).

Невелика група респондентів зазначила, що давно планувала зміну мовної поведінки, а повномасштабне вторгнення тільки прискорило процес.

Щодо труднощів при переході, то респонденти найбільше нарікали на мовні проблеми: обмежений словниковий запас (брак синонімів та фразеологізмів, проблеми зі спеціалізованою лексикою, недостатнє знання діалектизмів та архаїзмів), кальки й суржик; складнощі з чергуванням голосних.

Багато респондентів нарікають на те, що російська їхня рідна, тому мисленнєві процеси в них і далі відбуваються нею, через що українською говорять повільніше, більше стомлюючись; при вираженні емоцій і гніву, під час стресу або поспіху автоматично перемикаються на російську.

Окрема група наголошує на тому, що важко перейти на українську з найближчими, заважає російськомовне оточення, звичка, брак практики, великий стаж російськомовності.

Дехто нарікає на брак україномовної літератури, пов'язаної з їхнім фахом, важкість відмови від улюбленого російськомовного контенту, брак цікавого україномовного контенту, засилля російськомовних результатів у пошуковиків Google.

Кільком респондентам соромно помилятися при спілкуванні українською, дехто стикався з дошкульними виправленнями.

У додаткових коментарях та спостереженнях респонденти відзначають, що їх дратує російська, особливо у сфері послуг і від незнайомих, а також власна російська на старих відеозаписах. Частина хвалиться тим, що змогла перевести внутрішній мисленнєвий процес на українську. Багато шкодують про те, що не змінили мовної поведінки раніше.

Проведене анкетування не є репрезентативним, оскільки участь у ньому була добровільною, однак воно чітко демонструє тенденції щодо зміни мов-

ної поведінки в різних соціальних групах — регіональних, вікових, гендерних. Повномасштабне вторгнення стало потужним каталізатором зворотного мовного переходу та українізації російськомовних жителів України. Зміни зачепили всі сфери мовної поведінки: мову спілкування у різних ситуаціях, особливості перемикування кодів, споживання контенту. Процес відбувається неоднорідно, є певна регіональна та вікова специфіка, однак стартові позиції були також різними, а вектор змін однозначно проукраїнський. Зміна мовної поведінки відбувається в контексті різних екстралінгвальних параметрів, істотними чинниками стали досвід переселення та перебування у зоні бойових дій. У певному сегменті мовців можливе часткове або повне повернення до мовної поведінки до вторгнення. Мовна ситуація воєнної України потребує подальших широкіх досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

- Вишняк О. Мовна ситуація та статус мов в Україні: динаміка, проблеми, перспективи (соціологічний аналіз). Київ : Інститут соціології НАН України, 2009. 175 с.
- Всеукраїнський перепис населення 2001 (ВПН2001). URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/> (дата звернення: 12.08.2023).
- Кулик В. Мова та ідентичність в Україні на кінець 2022-го. URL: <https://zbruc.eu/node/114247> (дата звернення: 12.08.2023).
- Bentahila A. Motivations for code-switching among Arabic-French bilinguals in Morocco. *Language and communication*. 1983. N 3(3). P. 233–243.
- Blanc M. H. A. Bilingualism, societal. *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Amsterdam : Elsevier, 2001. P. 16–22.
- Gal S. Language shift: Social determinants of linguistic change. *Bilingual Austria*. New York : Academic Press, 1979. 203 p.
- Fishman J. Language maintenance, language shift and Reversing language shift. *The handbook of bilingualism*. London : Blackwell, 2006. P. 406–436.
- Grosjean F. Bilingualism, individual. *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Amsterdam : Elsevier, 2001. P. 10–16.
- Kulick D. Language shift and cultural reproduction: Socialization, self, and syncretism in a Papua New Guinea village. Cambridge : Cambridge University Press, 1992. 335 p.
- Landry R., Allard R., Henry J. French in South Louisiana: Towards language loss. *Journal of multilingual and multicultural development*. 1996. N 17. P. 442–468.
- Tabouret-Keller A. Sociological factors of language maintenance and shift: a methodological approach based on European and African examples. *Language problems of developing nations*. New York : Wiley, 1968. P. 107–118.
- Wei L. Three generations, two languages, one family: language choice and language shift in a Chinese community in Britain. Clevedon : Multilingual Matters, 1994. 221 p.

Дата надходження до редакції: 17.09.2023

Дата надходження після доопрацювання: 26.09.2023

Дата затвердження редакцією: 04.10.2023

REFERENCES

- Bentahila A. (1983). Motivations for code-switching among Arabic-French bilinguals in Morocco. *Language and Communication*, 3(3), 233–243.
- Blanc M. H. A. (2001). Bilingualism, societal. *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Amsterdam: Elsevier, 16–22.
- Gal S. (1979). Language shift: Social determinants of linguistic change. *Bilingual Austria*. New York: Academic Press.
- Fishman J. (2006). Language maintenance, language shift and reversing language shift.

- The handbook of bilingualism*. London: Blackwell, 406–436.
- Grosjean F. (2001). Bilingualism, individual. *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Amsterdam: Elsevier, 10–16.
- Kulick D. (1992). Language shift and cultural reproduction: Socialization, self, and syncretism in a Papua New Guinea village. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kulyk V. Mova ta identychnist v Ukraini na kinets 2022-ho. URL: <https://zbruc.eu/node/114247> (last accessed: 12.08.2023). [In Ukrainian].
- Landry R., Allard R., Henry J. (1996). French in South Louisiana: Towards language loss. *Journal of multilingual and multicultural development*, (17), 442–468.
- Tabouret-Keller A. (1968). Sociological factors of language maintenance and shift: a methodological approach based on European and African examples. *Language problems of developing nations*. New York: Wiley, 107–118.
- Vseukrayinskyi perepys naselennya 2001 (VPN2001). URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/> (last accessed: 12.08.2023). [In Ukrainian].
- Vyshniak O. (2009). Movna sytuatsiya ta statu mov v Ukraini: dynamika, problemy, perspektyvy (sotsiolohichniy analiz). Kyiv: Instytut sotsiolohiyi NAN Ukrainy. [In Ukrainian].
- Wei L. (1994). Three generations, two languages, one family: Language choice and language shift in a Chinese community in Britain. Clevedon: Multilingual Matters.

Received: 17.09.2023

Received in revised form: 26.09.2023

Accepted: 04.10.2023

Les BELEY

O. O. Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine

4, Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine

Email: beley@nas.gov.ua

<https://orcid.org/0000-0003-4094-6418>

Oleksandr ROVNYAK

Independent researcher

CHANGES IN THE LANGUAGE BEHAVIOUR OF THE UKRAINIANS CAUSED BY RUSSIA'S FULL-SCALE INVASION

The article is devoted to the study of the peculiarities of changes in the language behavior of Ukrainians under the influence of the full-scale invasion of the Russian Federation, which began on February 24, 2022. For the study, a voluntary online survey was conducted (1,520 respondents from all regions of Ukraine aged from 13 to 66+ years). The questions of the survey covered the subjective definition of language behavior before and after the full-scale invasion, the peculiarities of code-switching (Ukrainian and Russian), situational use of Russian language before and after the invasion (with parents, spouse, own children, friends, at work, in public space, with strangers, in social media) and consumption of Russian-language content before and after the invasion (Russian television, literature, music, films and series, blogs, as well as Ukrainian Russian-language shows, films, series, music and blogs). Some questions were devoted to desired language behavior in the future, the reaction of the environment, rollbacks to the language behavior practiced before the invasion, and difficulties in changing language behavior. Respondents also indicated the reasons, which caused the change in language behavior, described difficulties and shared additional observations. The article analyzes the results of the survey; how various factors influence on the change of language behavior (gender, age, region, education). Additionally, the experience of being in the war zone and resettlement were analyzed. In addition to the usual statistical calculations of the survey results, the econometric probit-regression model was also used in order to determine which factors strengthen and weaken the probability of a change in language behavior to a more pro-Ukrainian one. The study showed that the pro-Ukrainian vector dominates in all groups that took part in the survey.

Keywords: language shift, reversing language shift, code switching, bilingualism, full-scale war.